

2. Бистрицька Е. Проблеми міжконфесійного порозуміння в теоретичній спадщині Йосифа Сліпого // Україна на шляху до незалежності і демократії. — Т., 1996. — С. 246-249.
3. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька церква в катакомбах (1946 -1989) // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. — Львів. — 1993. — №1. — С. 138-129.
4. Волошин Ю. В. Ліквідація української Греко-Католицької Церкви / Ю. В.Волошин //Визвольний шлях. — 1996. — №3. — С. 335-349.
5. Гпібчук П. Патріарх Йосиф Сліпий. Через терни випробувань до зірок небесної слави. — Тернопіль. — 2002. — 131 с.
6. Дашкевич Я. Йосиф Сліпий. Сторінки зі спогадів / Я. Дашкевич// Пам'ять століть. — 2002. - №6. — С. 60 - 62.
7. Музичка І. Листування Блаженішого. Значення, характер і цілі мислі /І.Музичка// Пам'ять століть. — 2002.- №6. — С.48 - 51.
8. Опалко Н. Хресний шлях Йосифа Сліпою. — Т., 2002. — 48 с.
9. Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки: 1939-1987 [Текст]: в 2 т. /Державний архів Служби безпеки України. — Київ: ПП Сергійчук М. П., 2012. — 656 с.
10. Сердюк Н. Митрополит катакомбної церкви / Н. Сердюк // Пам'ять століть. — 2002.-№6.- С.82-102.
11. Хома І. Патріарх Йосиф. вид. 2-у, перероблене і доповнене. — Львів: Видавництво «Дон Боско». — 2009. — 172 с.

УДК 262.12 (477) Сліпий

Бистрицька Е. В.,

доктор історичних наук, професор
кафедри стародавньої і середньовічної історії
ТНПУ ім. Володимира Гнатюка

СПРАВА УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ У ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСИФА СЛІПОГО

На тлі переслідування греко-католиків у СРСР, звільнення митрополита Й. Сліпого з радянського ув'язнення було тріумфом міжнародної і, зокрема, ватиканської дипломатії. Карибська криза 1962 р. засвідчила гостроту протистояння двох політичних систем, які поставили світ на межу нової світової війни. Усвідомлення цієї небезпеки спонукало США і Радянський Союз до пошуку нових форм діалогу. Принципи відкритості, взаємоповаги, толерантності у співжитті світової спільноти закладалися під час підготовки і проведення Другого Ватиканського собору (1962–1965 рр.), учасниками якого були не лише католики, але й православні (свою делегацію відрядила на собор Російська Православна Церква (далі – РПЦ), протестанти, іудеї, представники інших конфесій. У цьому зв'язку звільнення Й. Сліпого (1963 р.) засвідчило готовність керівництва СРСР розвивати міжнародне співробітництво за принципами мирного співіснування й поважати демократичні цінності своїх опонентів.

Налагодження дипломатичного діалогу Святого Престолу з РПЦ дисонувало з вимогою Й. Сліпого організаційно зміцнити Українську Католицьку Церкву (далі – УКЦ), надавши їй статус патріаршої (Киево-Галицький патріархат з осідком у Римі). У подальшому він обстоював східний характер українського католицизму у сфері церковного устрою, церковної дисципліни, обрядовості і навіть догматики.

Права і привілеї митрополита Києво-Галицького Й. Сліпий тісно пов'язував з проголошенням Києво-Галицького Патріархату. Його титули з часу виїзду до Риму зазнали змін: 23 грудня 1963 р. папа Павло VI затвердив постанову Конгрегації у справах Східних Церков про присвоєння митрополиту Львівському титулу «Верховного архієпископа». Й. Сліпий вважав це історичним фактом і першим кроком в напрямку Українського Патріархату; у січні 1965 р. митрополит Й. Сліпий отримав від папи Павла VI титул кардинала Римо-Католицької Церкви; Конференція українських єпископів у 1965 р., керуючись звичаєм та канонічним правом Східних Церков, ухвалила резолюцію про надання верховному єпископу титулу «Блаженніший». Проте титулів митрополита Києво-Галицького і патріарха, характерних для традиції Східної Церкви, Й. Сліпий не отримав. Вони блокувалися з боку Державного секретаріату Святого Престолу. У середовищі українських католиків побутувала думка, що надання Й. Сліпому католицького титулу кардинала було своєрідною компенсацією й способом невілювання їхніх очікувань. За спостереженням Я. Пелікана, у першому томі «Творів» (1968 р.) Й. Сліпого зазначено «Кардинал Йосиф, Верховний архієпископ», у другому томі 1969 р. – «Кир Йосиф, Верховний архієпископ і Кардинал»; у сьомому і восьмому томах 1976 р. – «Йосиф, Патріарх і Кардинал» [1, с. 190].

Ідея проголошення Українського Патріархату, висловлена Й. Сліпим по приїзду до Риму, була підтримана українським єпископатом та переважною більшістю католиків східного обряду. Конференція українських єпископів двічі, у 1963 р. і 1964 р., одностайно проголосувала за пропозицію митрополита надати Києво-Галицькій митрополії гідність Патріархату. 11 жовтня 1963 р. про необхідність проголошення Патріархату митрополит Йосиф заявив на сесії Другого Ватиканського собору та вніс необхідний проект. У наступні роки рух за патріархат охопив усю українську католицьку спільноту закордоном. Святий Престол отримував листи-звернення практично від усіх українських католицьких єпархій. Зокрема, послідовними у підтримці намірів митрополита Йосифа були українці католики Австралії під керівництвом єпископа Івана Прашка, які з метою координації дій у 1964 р. створили «Об'єднання Українських Католицьких Організацій Австралії» (ОУКОА) [2, с. 78]. З листами, петиціями Президія Ради зверталася до папи Римського, високопосадовців Ватикану, Австралії, в ООН, інформуючи про переслідування греко-католиків в УРСР й вимогами вжити необхідних заходів щодо припинення утисків. Окремим рядком у документах, що спрямовувались у Ватикан, обґрунтовувалася необхідність заснування Українського Патріархату. Проте, як зазначав о. Іван Шевців: «На всі наші письма, прохання, протести, меморандуми і т. п. до ватиканських чиновників, ми ані разу не одержали якоїсь відповіді!» [2, с. 79].

Проголошення Українського Патріархату виходило за межі лише інтересів українських католиків східного обряду. В умовах жорсткого переслідування греко-католиків в радянській Україні надання патріаршої гідності УКЦ могло стати виявом потужної підтримки катакомбній церкві. Не бралися до уваги Святим Престолом й інші аргументи українських католиків: зміцнення авторитету УКЦ та її екуменічної місії на Сході Європи; обмеження амбіцій Московського Патріархату (далі – МП) як Третього Риму; виявом шанобливого ставлення Апостольської столиці до прав і традицій УКЦ, що мало б позитивний резонанс серед православних тощо.

IV Архієпископський синод, який проходив у Римі 9 жовтня 1969 р. за участі 18 владик видав спільне Пастирське послання, в якому обґрунтовувалася необхідність проголошення Патріархату [3, с. 248]. Відповіддю на наполегливі домагання української католицької спільноти щодо патріархату став офіційний документ колегії кардиналів, затверджений папою

Павлом VI у 1971 р., в якому зазначалося, що подальший розвиток справи проголошення Українського Патріархату в сучасних умовах є неможливим [1, с. 202]. Унікав вирішення цього питання й наступний папа – Іван Павло II.

Рух за патріархат становив загрозу діалогу Святого Престолу з РПЦ, також певною мірою – між СРСР та тими країнами, які на міждержавному рівні виступали гарантами демократичних свобод. Очевидно, що радянська дипломатія і спецслужби зробили все можливе, щоб не допустити реалізації цього проекту. Документи радянських органів державної безпеки, опубліковані в роки незалежності України, свідчать про ретельне відслідковування діяльності Й. Сліпого у римський період його життя. Значна увага в повідомленнях Комітету державної безпеки приділена намірам митрополита проголосити Український Патріархат та ставлення до цього у Ватикані. Зокрема, в час проведення IV Архієпископського синоду у Ватикані з неофіційним візитом перебувала делегація РПЦ на чолі з митрополитом Никодимом Ротовим. Згідно з інформаційним повідомленням КДБ, митрополит з цього приводу мав розмову з папою Павлом VI й доводив, що «створення патріархату Української католицької церкви... буде перешкоджати можливому поліпшенню відносин Російської православної церкви з Ватиканом» [4, с. 411]. І далі в довідці зазначалося, що згідно з оперативними даними, синод Католицької церкви під впливом Павла VI відхилив рішення українських католицьких єпископів про створення патріархату [4, с. 411]. Фактично КДБ блокувало ініціативу Ватикану розпочати переговори з радянським урядом щодо легалізації ГКЦ в Україні. Довірена особа Йосифа Сліпого виявилася завербованим радянським агентом, який стан справ у підпільній церкві повинен був викласти патріарху з рації радянського керівництва й довести недоцільність такого діалогу [4, с. 418].

У своєму «Заповіті» митрополит Йосиф писав: «І вас, мої возлюблені діти, благаю: ніколи не відкажіться від Патріархату своєї Страдної Церкви...» [5, с. 22]. В сучасних реаліях актуальність надання Українській Греко-Католицькій Церкві (далі – УГКЦ) патріаршого статусу не викликає сумнівів. Адже у стосунках зі Святим Престолом очільники РПЦ продовжують експлуатувати тему надуманого «неврегульованого конфлікту між православними і греко-католиками в Україні». Здавалося, що завершенням православно-католицького протистояння, яке розтягнулося на століття, стало прийняття у 1993 р. в Лівії Баламандської угоди «Уніатизм, метод об'єднання минулого, і сучасний пошук нового сопричастя», згідно з яким представники Святого Престолу і Православних Церков визнали метод унії помилковим у досягненні християнської єдності. Документ нарешті врахував інтереси сторін і уніатство як «метод повного сопричастя» назавжди залишилося в минулому [6]. Одночасно декларувалося, що модель унійних процесів, а це – Східні Католицькі Церкви як «частина Католицької спільноти мають право існувати і діяти у відповідь на духовні потреби їхніх вірних» [6]. Згідно з документом, вони «повинні бути залучені як на місцевому, так і на вселенському рівнях, до діалогу любові, у віднайденнях взаємоповазі й обопільній довірі, та вступити у богословський діалог, з усіма його практичними наслідками» [6].

Проте, як виявилось, баламандський документ не знайшов однозначної підтримки ні в православній, ні в католицькій спільноті. У 2000 р. в Балтіморі Міжнародна комісія знову повернулася до дискусії на тему: «Еклезіологічні і канонічні імплікації уніатизму» [7]. Обговорення торкалося богословських і канонічних питань, пов'язаних з діяльністю Східних Католицьких Церков. Гострота дискусії засвідчила протилежність думок богословського трактування концепту уніатизму. Учасники не змогли прийняти спільної заяви з цієї проблеми, обмежившись комюніке.

Наступне пленарне засідання Міжнародної комісії відбулося у 2007 р. Відклавши у часі обговорення проблеми уніатизму, учасники діалогу зосередили увагу на питаннях церковного сопричастя, синодальності і влади в Церкві. Відзначивши значний прогрес роботи комісії, члени комісії заявили про створення основи майбутньої дискусії з питань примату на вселенському рівні у Церкві [8].

Стосунки між Святим Престолом і Східними Церквами, насамперед Московським Патріархатом, почасти мають конфліктний характер, нагадуючи більше протистояння, а ніж бажання налагодити повноцінний діалог. Пошуки нових форм сопричастя з метою утвердження християнських і вселенських цінностей виявляються швидше в намірах, ніж реальних справах. Українська Греко-Католицька Церква, її статус та діяльність, виступають одним з головних подразників, які гальмують цей процес. Усі спроби очільників УГКЦ розпочати конструктивний діалог з РПЦ або Українською Православною Церквою (далі – УПЦ) у підпорядкуванні Московського Патріархату з метою віднайдення консенсусу в питаннях Берестейської унії 1596 р. і Львівського собору 1946 р. не знайшли розуміння з боку православних. Зрозуміло, що звинувачення на адресу Ватикану про підтримку уніатів і прозелітизму на «канонічній території» РПЦ сприймаються фахівцями як політичні декларації й не відображають справжній стан релігійно-конфесійного життя в Україні. Проте ця застаріла аргументація ще має певну підтримку у ватиканських колах. Підтвердженням цього є спільна декларація, підписана папою Франциском та патріархом Московським Кірілом під час зустрічі на Кубі 13 лютого 2016 р. [9]. Окремі параграфи документу, зокрема 25-й, у якому замість «Східні Католицькі Церкви» вжито – «церковні спільноти», в інших замовчувано відповідальність Росії у розгортанні військових дій на Сході України, а, отже, підтримано позицію РПЦ і Української Православної Церкви у підпорядкуванні Московського патріархату, які не лише не засудили російську агресію, але й трактують війну як громадянську, вказують, що у Ватикані схильні до абсолютизації відносин з МП та компромісів. Заради ефемерного діалогу з РПЦ, як і в часи Й. Сліпого, в Апостольській столиці готові зневажити інтересами УГКЦ. Відтак проблема полягає у віднайденні дієвих засобів, які уможливають участь УГКЦ в екуменічному процесі в якості повноправного учасника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пелікан Я. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського Кардинала Йосифа Сліпого. – Львів: АРТОС, 2015. – 276 с.
2. о. Іван Шевців. З Богом та Україною в серці. Документи в обороні правди, справедливості і прав українського народу та його Церкви. – Львів, 2001. – 350 с.
3. Колодний А. М. Іван Шевців – життєпис українця-християнина. Науково-біографічний нарис. – К.: Українська конфедерація журналістів, 2011. – 624 с.
4. Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки 1939 – 1987. В 2-х т. – Т. II. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2012. – 480 с.
5. Заповіт Патріярха. – Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2002. – 56 с.
6. Баламандський документ: «Уніатизм, метод об'єднання минулого, і сучасний пошук нового сопричастя», 23.06.1993 р. / Найважливіші документи богословського православно-католицького діалогу. – Режим доступу:
http://theology.in.ua/ua/bp/theological_library/theological_doc/ecumenical_doc/38012/
7. Балтіморське комюніке, 19.07.2000 р. – Режим доступу:
http://theology.in.ua/ua/bp/theological_library/theological_doc/ecumenical_doc/38012/

8. Равеннський документ: «Еклезіологічні та канонічні наслідки сакраментальної природи Церкви; Церковне сопричастя, синодальність і влада», 13.10.2007 р. – Режим доступу: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_library/theological_doc/ecumenical_doc/38012/
9. Спільна декларація Папи Франциска і Кирила, Патріарха Московського і всієї Русі, 13.02.2016 р. – Режим доступу: http://uk.radiovaticana.va/news/2016/02/12/%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%B8_%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0_%D1%96_%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B0_%D0%BA%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%B0/1208124

УДК 94: 26 (477) "1953/1958 р."

Зуляк І. С.,

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри Стародавньої та середньовічної історії
ТНПУ ім. Володимира Гнатюка

ПЕРЕБУВАННЯ МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА СЛІПОГО У МАКЛАКІВСЬКОМУ БУДИНКУ ІНВАЛІДІВ (СЕРПЕНЬ 1953 – 18 ЧЕРВНЯ 1958 РР.)

Цього року виповнюється 125 років з часу народження Патріарха Української греко-католицької церкви, Верховного Архієпископа, кардинала Римо-католицької церкви – Йосифа Сліпого, духовна велич якого у часи лихоліть для Церкви і особистих випробувань не лише не похитнулася, але й набула нового гарту, є яскравим прикладом жертвності заради Віри і Бога.

Актуальність досліджуваної проблематики ґрунтується на тому, що такі постаті нашої Церкви, як Й. Сліпий, є невмирущим своєрідним дороговказом для вірних, особливо у складні часи, які переживає суспільство.

Наукова новизна досліджуваної проблематики обумовлена тим, що задекларована тема ще не стала предметом окремого спеціального дослідження.

Об'єкт дослідження – подвижницька праця Й. Сліпого.

Предмет дослідження – умови і особливості перебування Й. Сліпого у Маклаківському будинку інвалідів (серпень 1953 р. – 18 червня 1958 р.).

Мета дослідження – проаналізувати умови і особливості перебування Й. Сліпого у Маклаківському будинку інвалідів упродовж окресленого часу.

Основні завдання дослідження – охарактеризувати джерельну базу дослідження; висвітлити умови і особливості перебування Й. Сліпого у Маклаківському будинку інвалідів (серпень 1953 р. – 18 червня 1958 р.); описати середовище, у якому перебував Й. Сліпий; визначити його зв'язки із зовнішнім світом, роль і місце у поширенні віри серед спецпоселенців.

Основу джерельної бази статті складають опубліковані архівні матеріали, а саме: «Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки» [3]; «Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки» [4]; «Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.)» [5]; «Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки 1939–1987» [6].